

Vieraan kohtaaminen

Antti Ruotsala: *Europeans and Mongols in the Middle of the Thirteenth Century, Encountering the Other. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, ser. Humaniora, tom. 314. Helsinki 2001. 169 s.*

■ Mongoli-imperiumin ekspansiota käsittelevää tutkimusta on ilmestynyt kuluneen puolen vuosisadan aikana siinä määrin runsaasti, ettei ole mieltä ryhtyä kirjoittamaan yleisen historian väitöskirjaa kalutusta aihepiiristä. Tutkijan on löydettävä tutkimukselleen tuoreempi näkökulma. Muuan tällainen uusi on toisen eli vieraan kohtaaminen, ja tämän Ruotsala kajauttaa ilmoille jo työnsä alaotsikossa.

Ratkaisun seuraamukset näkyvät hyvin tutkimuksen rakenteessa: asetettuaan ensin johdannossa tutkimustehtävän ja tehtyään tämän jälkeen rakennetta ja menetelmää koskevia täsmennyksiä tekijä pääsee pystyttämään toisessa pääluvussa itse kohtaamisen kulis-

seja. Siinä missä näihin tutkimuksen esivalmisteluihin tekijä käyttää yhden kolmasosan, itse toiseuden kohtaamisen analyysille jää näin kaksi kolmannesta koko työn sivumäärästä.

Maailmankatsomusten valintataloissa harhailevaa postmodernia ihmistä on säälimättä muistutettava siitä, ettei keskiajan ihmiselle uskonto ollut mikään vapaavalintainen aine, vaan äidinmaidossa imetty elämänmuoto, jolle ei ollut olemassa vaihtoehtoja. Uskonto ei ollut keskiajan ihmiselle vain yksi muiden rinnalla esiintyvä ja niitä täydentävä maailmase-litys; sitä vastoin se oli *ainoa* selitys, joka teki niin mongoliyhteisöön kuin myös kristilliseen yhteisöön kuuluvalla yksilöllä tiettäväksi sen, miksi kaikkeus oli sellainen kuin se oli ja mikä asema yhteisöllä ja yksilöllä olevaisen kokonaisuudessa oli. Tästä ehdottomuudesta johtui myös selityksen herkkyyks ja haavoittuvuus – siitä ei voinut ottaa mitään pois eikä siihen mitään lisätä vaarantamatta sen tehoa ja sisäistä integriteettiä. Uskonto, kulttuuri ja politiikka muodostivat yhden orgaanisen kokonaisuuden, ja mikäli jokin ulkopuolinen tekijä uhkasi tai järjestytti mitä tahansa siihen kuuluvaa komponenttia, hyök-

käys miellettiin kohdistuvaksi koko järjestelmään.

Jo yksistään edellä sanottu riittää osoittamaan, miksi kahden uskomusjärjestelmän kohtaamisen problematiikkaan perehtyvä tutkija joutuu täydentämään historiantutkijan perinteistä työkalupakkia kulttuuri-antropologisilla ja uskontotieteellisillä työvälineillä. Edelleen tämä tekee ymmärrettäväksi sen, miksi kohtaamisen edellytyksiä valottavassa taustaluvussa tekijä johdattaa lukijansa keski-aasialaisilla aroilla eläneiden nomaadikansojen samanistiseen uskomusmaailmaan. Eikä tämä uskonnon ja politiikan välisen kytkennän tarkastelu rajoitu koskemaan ainoastaan mongoliosapuolta, vaan samaisessa taustaluvussa hahmotellaan myös 1200-luvun puolivälin tienoilla vaikuttaneen paavi Innocentius IV:n uskontopolitiikan suuntaviivat.

Määrätty lähetystehtävä eli missio sisältyi kummankin absoluuttisen uskomusjärjestelmän itseymmärrykseen. Kuten Ruotsala *Mongolien salaisen historian* pohjalta osoittaa, Keski-Aasian nomaadiheimojen yhdistäjä Tsinggis-kaani uskoi vakaasti, että alistaessaan vieraita kansoja mongolihallinnon alaisuuteen, hän toteutti vain kuuliaisesti sitä lä-

hetystehtävää, jonka yllä kaartuva Taivas (*Tenggeri*) oli hänen harteilleen säilyttänyt. Ja jokainen joka uskalsi vastustaa tätä jumalallisen vallan promootiota, todisti omalla toiminnallaan vain kuuluvansa kosmista järjestystä vastustavan kaoottisen vastavoiman valta-piiriin (esim. s. 27 ja 103–104). Vastaavanlainen yhden totuuden logiikka siivitti myös paavillista uskontopolitiikkaa. ”Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni” lausuu julki sen strategian, jota paavillinen kuuria pyrki kaikenlaisen vieraan ja toisen kohtaamisessa noudattamaan.

Kun molemmat kohtaamisen osapuolet, niin suurkaani Güyük kuin myös Innocentius IV, ymmärsivät saaneensa valtansa ja lähetyskäsksensä suoraan taivaiden Hallitsijalta, joutui toinen aina vastavuoroisesti toisen toiminnan kohteeksi, objektiksi. Pattitilanne oli näin sisäänrakennettu jo itse osapuolten jakamaan missionaariin asenteseen. Tästä näkökulmasta arvioiden ei olekaan yllättävää, ettei vuoropuhelussa saavutettu korkealla diplomaattisella tasolla mainittavia tuloksia.

Kolmannen pääluvun viides, suurkaani Güyükin ja paavi Innocentius IV:n välistä kirjeenvaihtoa tarkasteleva luku tarjoaa tästä vakuuttavan todistuksen. Bolognan oikeustieteellisessä opiskelleen ja myöhemmin samaisen tiedekunnan professorina toimineen Innocentiuksen luonnolliseen moraalilakiin ja luonnonoikeuteen perustuvat opetukset kaikuivat kuuroille korville: ”emme ymmärrä” – suurkaani vastasi ja jatkoi: ”ellette usko oikeaan

Jumalaan ja ellette noudata käskyämme saapua luoksemme, silloin tiedämme teidän haluavan kanssamme sotaa”.

Siinä missä vuoropuhelu polki valtpyramidin huipulla paikallaan, siinä ruohonjuuritasolla otettiin lyhyitä, mutta huomattavia edistysaskeleita. Innocentius IV:n tarkkanäköisestä diplomaattisesta silmästä kertoo omaa kieltään se, että hän valitsi mongolien kanssa käytävään diplomaattiseen työhön vastaperustettujen kerjäläisveljestöjen miehiä, joilla oli luontainen kyky ylittää sosiaalisia rajoja pikemminkin alakautta kuin harppomalla arrogantisti rajojen yli yläkautta.

Koska tilkka aron kansojen verta virtaa myös meidän suomalaisten suonissa, on meilläkin luontaisia valmiuksia hypätä näiden dominikaani- ja fransiskaani- ja seurueeseen ja matkata heidän opastuksellaan läpi Keski-Aasian arojen aina mongolivaltakunnan pääkaupunkiin Karakorumiin asti. Vaeltaessamme veljien kanssa kohti ennen kokemattonta ja tuntemattonta ja jakaessamme heidän kanssaan niin matkan fyysiset rasitukset kuin myös vieraan kohtaamiseen liittyvät haasteet sekä keskinäisessä kanssakäymisessä saavutetut pienet voitot, me saamme käsin kosketeltavan tunnun väitöskirjan varsinaisesta aiheesta, toiseuden kohtaamisesta.

Kolmannen pääluvun toinen ja kolmas luku tempaavat lukijansa mukaan sellaisella voimalla, että lukija saattaa paikoin tuntea olevansa ikään kuin yksi matkaseurueen jäsen. Mielestäni tällainen eläytyvän ymmärtämisen metodinen ote on työlle eduksi, kos-

ka sen myötä lukija pääsee itse aavistamaan jotakin siitä esikielellisestä elekielestä, jolla osapuolet toisensa kohtasivat. Johannes de Plato Carpinin ja etenkin Willelmus Rubrukin seurassa – käyttäkseni Martin Buberin tunnettua erottelua – vieras ja esineellistettävä *se* muuttuu askel askelelta *sinäksi*, persoonalliseksi olennoiksi, jolla on ihmisen kasvot. Tällaista ruohonjuuritasoa kohtaimista käsittelevät jaksot kuuluvat väitöskirjan antoisimpaan aineistoon eikä tunnukaan kaukaa haetulta asettaa – kuten tekijä on toisessa yhteydessä tehnyt – väitöskirjan päälähteenä käytettyjä keskiaikaisia matkakertomuksia ja G. J. Ramstedtin *Seitsemän retkeä itään* hedelmällisesti rinnakkain.

Yleisen historian oppiaineesta ei ole pitkään aikaan tullut yhtä kohtikäyväää ja ajan-kohtaista opinnäytettä kuin tohtori Ruotsalan väitöskirja. Vaikka kirjan teemankehittäminen ja analyysi pysyvätkin hyvän akateemisen esitystavan uomissa, etenkin kansainvälisen politiikan sekä kulttuurien ja uskontojen väliseen vuoropuheluun perehtynyt lukija joutuu teoksen äärellä myöntämään, miten järjestyttävän samankaltaisia ovat ne ongelmat ja lainalaisuudet, jotka säätelevät kahden toisilleen ennestään tuntemattoman kulttuurin välistä kohtaamista ja miten vähän ihmiskunta on tässä suhteessa menneisyydestä oppinut. Ruotsalan teos avaa seitsemän ja puolen vuosisadan takaisen horisontin juuri näihin kysymyksiin, ja tällä perusteella pidän teosta lähes pakollisena ainakin niille, jotka haluavat saada kunnan historiallisen

otteen ja perspektiivin kulttuurien ja uskontojen välisen vuoropuhelun problematiikkaan.

Pauli Annala

